

קול ההתחלות

אוה פיטליק

מבוא

המחנך המוזיקלי יכול להוביל את תלמידיו אל עולם המוזיקה בדרכים שונות. כך אפשר, למשל, לעסוק בפעילויות כגון תנועה, נגינה בהרכבים שונים, האזנה, שירה, אלתור והלחנה, הכרת סגנונות ותולדות המוזיקה, תאוריה וסולפג'ו, חדירת הצליל כתופעה אקוסטית-פסיכולוגית, ועוד. בכל אחת מהדרכים שבהן יבחר המחנך אפשר להעשיר את החוויה המוזיקלית תוך ניצול הדרכים האחרות; ככל שנרבה לשלב דרכים לתוך המסלול העיקרי, כך ניטיב עם מספר רב של תלמידים; שכן יש לזכור שהתלמידים שונים זה מזה ברקע שעמו הם באים, ברמת ההתעניינות ובסוגי כישוריהם.

לאחרונה חלה התפתחות מרשימה בשירת מקהלות הילדים בארץ.

מההישגים הגבוהים של כתרסר מקהלות ילדים הסקתי שתי מסקנות:

- ילדי ישראל מסוגלים לשירה אמנותית ברמה גבוהה כאשר הם זוכים להדרכה מתאימה.
 - יש מקום להרחיב את האפשרויות הפדגוגיות כדי שעוד ילדים יזכו בחזויות השירה במקהלה.
- המסקנות הנ"ל עודדו אותי לנסות לרכז חומר תאורטי, תרגילים, שירים והצעות ביצוע ולהציגם בצורה מסודרת בספר הדרכה למורה-המנצח ולתלמיד.

במאמר זה אזכיר מטרות שצריכות להנחות את הוראת שירת המקהלה ואציג תהליכים ותכנים הקשורים להוראת מוזיקה באמצעות שירה במקהלה, אגב ניסיון לשילוב הדרכים שהזכרתי. במסגרת זו לא ניתן להרחיב ולפרט את הפן היישומי בכל התחומים. את דרכי יישום המטרות בפועל בחרתי להדגים בהמשך באמצעות כמה הצעות מעשיות לפיתוח השמיעה (הצעות אלה פותחו כיחידת לימוד).

הוראת המוזיקה באמצעות שירת המקהלה

מטרות:

- לגלות את עולם המוזיקה בפני ילדים רבים באמצעות הכלי הקרוב, הזול והתקשורתי מכולם: קול האדם.
- לפתח מיומנויות לביטוי מוזיקלי בשירה במקהלה ולהגיע לביצוע מקהלתי אמנותי שיגרום הנאה למבצעים ולמאזינים.
- להעשיר את העולם התרבותי-חברתי של ילדים רבים אגב הדגשת המרכיבים האלה:
 - פיתוח כישורים מוזיקליים
 - טיפוח ההתבטאות הרגשית
 - התמצאות בתרבות המוזיקלית
 - בניית גשר אל תרבויות של עמים ועדות שונות
 - טיפוח תחושת אחריות אישית ונכונות לשיתוף פעולה עם אחרים
 - תחושת השתייכות לקבוצה ולחברה תוך השתתפות בהווי בית הספר והקהילה.

ידע, מיומנויות ותהליכי למידה בשירת המקהלה

לפנינו מיפוי של תכנים ומיומנויות מרכזיים העשויים לסייע למורה-מנצח בדרך להשגת המטרות שהוזכרו, הן במסגרת כיתתית (הכיתה מהווה מקהלה) והן במסגרת מקהלה נבחרת (בית ספרית, קהילתית וכו'). לצורך ההעמקה בפעילויות המקהלה והבנתן, יש להפריד בין התכנים, אף על פי שמעשית ניתן לשלב ביניהם. פיתוח המיומנויות הקשורות בשירה, השמיעה הפנימית והביטוי המוזיקלי ייעשה אגב התנסות חווייתית. תהליך הלמידה יתקדם מההתנסות החושית אל ההבחנה, תוך הכרת הסמלים והמושגים המוזיקליים. (ההתבוננות בתהליכים אלה מעלה שאלות חשובות הנוגעות בין השאר לתחומים כגון פרספציה וקוגניציה מוזיקלית שהן מחוץ לתחום עיסוקו של מאמר זה.)

השמיעה

- גלי קול וקליטתם - מנגנון השמיעה: תיאור אנטומי-פיזיולוגי
- חשיפה לקולות (לא מודעת ומודעת): קולות הסביבה, שידורים בתקשורת, האזנה מודרכת, זיהוי קולות הסובבים אותנו, זיהוי שירים ששמענו
- תרגול זיכרון מוזיקלי
- החיקוי כדרך למידה ראשונית
- הבחנה בין קולות עיקריים ובין קולות רקע

- ו. הבחנה בכיוון מקור הצליל
- ז. היכולת לשמיעה פנימית
- ח. הבחנה בגובה הצליל
- ט. כוונן וביקורת (אינטונציה)
- י. קריאת תווים תוך יצירת דימוי צלילי

2. תרבות הקול
- א. הכרת מערכת הפקת הקול - גוף, נשימה, מיתרי קול, תיבת תהודה, מערכת היגוי
 - ב. היגינה קולית
 - ג. תרבות הקול בדיבור ומעבר לשירה
 - ד. תרגילי חימום
 - ה. הרחבת המנעד
 - ו. הקשר בין ההפקה הקולית ובין "שירה נקייה" (אינטונציה)

3. קליטה והבחנה במרכיבי המוזיקה העיקריים תוך הכרת הסמלים
- א. גובה
 - ב. משך
 - ג. גוון
 - ד. מרקם (הרמוניה וקונטרפונקט)
 - ה. מבנה
 - ו. סגנונות

4. אמצעי הבעה
- א. דינמיקה
 - ב. טמפו
 - ג. הדגשות
 - ד. ארטיקולציה
 - ה. דיקציה
 - ו. גוון קולי
 - ז. אופי

5. יצירת קשר עם אומנויות אחרות לחיזוק והעמקה בחוויה
- א. ספרות
 - ב. תאטרון
 - ג. מחול
 - ד. אמנות פלסטית

6. עידוד ליצירתיות

7. הערכה וביקורת
- א. ביקורת עצמית
- ב. האזנה לגופי ביצוע אחרים והערכתם

8. הכנה להופעות

- א. התגייסות מיוחדת
- ב. בניית תכנית
- ג. עבודת ליטוש התכנית
- ד. תפקיד המנצח
- ה. סידורי במה

- א. בבתי ספר
- ב. מקהלה למקהלה
- ג. בקהילה
- ד. כינוסי מקהלות

- א. עידוד לשיתוף פעולה
- ב. פיתוח האחריות של היחיד בקבוצה
- ג. עזרה הדדית
- ד. טיפוח מנהיגות פנימית
- ה. הווי חברתי מחוץ לפעילות המוזיקלית

- א. תחושת מעורבות בחיי תרבות
- ב. יצירת גשר בין תרבויות שונות (עדות וארצות שונות)

השמיעה : דוגמה ליחידת לימוד

יחידה זו כוללת רקע תאורטי, התנסויות, תרגילים ושירים - כל אלה משולבים יחד. הן התרגילים והן החומר התאורטי מסודרים בצורה זורמת ומדורגת, ומהווים הצעה לסדרת שיעורים המגובשים לכדי יחידה שלמה. כל מורה ישקול אם ברצונו לדלג על חלקים מסוימים ולעבור לנושאים אחרים.

1. גלי קול וקליטתם - מנגנון השמיעה

כל דבר שנע בעולמנו מרטיט את האוויר שסביבו. הרטט גורם להיווצרות גלים המתפזרים באוויר כגלי קול. גלי הקול אינם נראים לעין (כמו האוויר), אך הם נשמעים לאוזן.

עוד בהיותנו ברחם אמנו אנו קולטים קולות: העובר קולט את גלי הקול הסובבים את האם ואת הקולות הנובעים מגופה. הוא שומע את פעילות לבה של אמו עשרים וארבע שעות ביממה במשך חודשים.

חוקרים הבחינו כי בחדר מלא בתינוקות בוכים, רק אחד מהם נרגע כאשר השמיעו ברמקול את פעימות לבה של אחת מהאמהות. הייתה זו אמו כמובן.

מחקרים נוספים הראו שתינוקות לאמהות שעסקו במוזיקה באופן עקבי (למשל: חזרות על יצירה מסוימת) בזמן ההיריון, נרגעו כשהשמיעו להם את היצירה שאמם נהגה לנגן. מוזיקאים נדהמו לגלות בבגרותם שהם מכירים בעל פה יצירות שלא למדו, אך היו ברפרטואר של אמם בזמן היריונה.

כיצד אנו שומעים?

1. האפרכסת אוספת את גלי הקול.
 2. גלי הקול נכנסים אל תוך האוזן ומרעידים את עור התוף הנמצא בפנים (עור התוף הוא מעין וילון).
 3. הרעידות עוברות מעור התוף אל שלוש עצמות קטנות, הרועדות אף הן.
 4. העצמות הרועדות מרטיטות חלל קטן מלא נוזלים. כאן הופכים התאים את הרעידות לדחפים עצביים (מעין זרמים חשמליים).
 5. הדחפים העצביים מגיעים אל המוח כאותות.
 6. המוח מפענח את האותות ומזהה את הצליל, את מקורו ואת אופיו.
- כל זה קורה בחלקיק שנייה, ומיד אנו יודעים אם שמענו קול אדם, נביחה, רעם בשמים או טריקה של דלת.
- אנו מסוגלים לזהות אפילו קולות של זמרים אהודים המושמעים ברדיו, בלי לראותם.
- כיצד? באמצעות תהליך הזכירה.

2. חשיפה לקולות

כל דבר שאנו שומעים בימי חיינו מטביע אות במוח. חלק מהאותות נשכח, אבל חלק גדול מהם הופך למשמעות. (ודאי שמתם לב ששורש המילה 'משמעות' הוא ש-מ-ע).

במסגרת הפעילות בכיתה המורה יסתיר חפצים שונים (מאחורי השולחן או בכל מסתור אחר). הוא ישתמש בחפצים אלה כדי להשמיע קולות שונים. קולותיהם של חלק מהחפצים הללו יהיו מוכרים מחיי היום-יום. לדוגמה: שערן מעורר, נקישה בכוס זכוכית, קריאת נייר, כלי הקשה, מזיגת מים, טלפון סלולרי, צפצפות צעצוע, קופסה מנגנת ועוד.

חלק אחר מהקולות לא יהיה מוכר לרוב הילדים. לדוגמה: קולן, מטרונום וכו'. כמו כן, אפשר להשמיע מתוך הקלטה קולות שלא ניתן להביא לחדר: צלצל בבית הספר, רעשים מהרחוב, כלי נגינה שונים, זמרים בסגנונות שונים ועוד. התלמידים יאזינו לקולות שישמיע המורה, יזהו אותם וירשמו - לפי הסדר הנכון - באילו חפצים לדעתם השתמש המורה כדי להפיק את הקולות, ומה מקור הצלילים ששומעים בהקלטה. כדאי לערוך דיון בכיתה: מהם הקולות שלא עלה ביד התלמידים לזהות? מדוע? במהלך הדיון יתברר לתלמידים שאנו מזהים רק קולות שהגיעו לאוזננו לפחות פעם אחת והפכו משמעותיים עבורנו.

כעת נוכל לבדוק זאת גם במוזיקה.

המורה ישיר את ההתחלה של שירים אחדים (ידועים יותר וידועים פחות) בלי המילים, והילדים ינסו לזהותם. לאחר מכן המורה יבקש מהילדים לשחזר בשקט - בינו לבינו - אחד מהשירים שכולם זיהו, למשל - "הנה מה טוב ומה נעים". רק אז הילדים ישירו יחד לפי הנחיית המורה. המורה יקשיב לשירה ולא יצטרף.

בעקבות השירה ייערך דיון שתכליתו לברר מי השתתף בשירה ומי לא.

- ילדים שלא שמעו את השיר אף לא פעם אחת אינם יכולים לשיר אותו משום שהם אינם יכולים לשחזרו בזיכרונם.

- ילדים ששמעו מעט יכולים להצטרף ו"להישען" על שירת האחרים.

- ילדים ששרו את אותו שיר פעמים רבות יכולים לשיר בטוחה ולהוביל אחרים.

אם מדובר ב"הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד", נצל את ההזדמנות להזמין את הילדים לשבת במעגל, ליצור קשר עין וקול, ולנסות להעביר את הכוונה של המילים כברכת שלום ידידותית.

נשיר שיר זה גם בקנון, ובכך נעשיר את החוויה המקהלתית כבר מן ההתחלה.

3. תרגול זיכרון מוזיקלי

1. צליל בודד

המורה ישיר צליל אחד ארוך. התלמידים ינסו לזכור אותו. המורה ישמיע צלילים שונים נוספים, ולאחר מכן יבקש מהתלמידים לחזור ולשחזר בשירה את הצליל הראשון.

2. מקצב

המורה יקיש תבנית מקצב. התלמידים ינסו לזכור אותה. המורה יקיש תבניות אחרות, ולאחר מכן יבקש מהתלמידים לחזור ולהקיש את התבנית הראשונה.

3. מנגינה

המורה ישיר מנגינה. התלמידים ינסו לזכור אותה. המורה ישיר מנגינות נוספות. התלמידים יחזרו רק על המנגינה הראשונה לפי הנחייתו של המורה.

4. החיקוי כדרך למידה ראשונית

במשך השנתיים הראשונות לחייהם תינוקות מקשיבים לבני המשפחה המדברים אליהם. הם מתאמנים בהשמעת קולות שונים, ובגיל שנתיים ידברו בשפת האם ויהגו אותה במבטא הנכון.

איזה כישרון חיקוי יש לקטנים!!! אבל המבקשים ללמוד שפה שנייה בגיל מאוחר יותר, מתקשים להגות אותה במבטא נכון (עד היום אני מדברת עברית במבטא ארגנטינאי, כי ספרדית הייתה השפה הראשונה שלי).

נצל את כושר החיקוי הטמון בנו כדי ללמוד שירים חדשים:

המורה ישמיע מנגינות ומקצבים קצרים וקליטים בצורת חיקוי-הד: מורה - מקהלה דוגמת השיר "אל המעיין" (ראו דוגמה 1 בנספח) או אלתורים שונים.

הדגמת המורה מהווה דגם לחיקוי, על כן מוטלת עליו אחריות גדולה:

- המורה ישמיע מנגינות קצרות. התלמידים יחזרו עליהם בחיקוי.

- המורה ישמיע מקצבים שונים. התלמידים יחזרו עליהם בחיקוי.

- ילדים ימציאו מנגינות ומקצבים. המקהלה תחזור עליהם.

מומלץ לאלתר גם תבניות לא טונליות כגון גליסנדי, קפיצות גדולות וכו', וללוות את האלתור בתנועת ידיים מתאימה.

תרגילי חיקוי מסוג זה יכולים להוות פתיח לחימום בתחילת חזרות המקהלה אגב ריכוז במטלות קוליות.

5. הבחנה בין קולות עיקריים ובין קולות רקע

העולם מלא בקולות המגיעים לאוזננו ללא הרף. אנו מסוגלים להבחין בין קולות עיקריים וחשובים לבין כאלה המהווים קולות רקע (חשובים פחות). הסיווג 'עיקרי' ו-'רקע' הוא אישי, כלומר הוא פרי החלטתו של כל אחד ואחד.

פעילות בכיתה - הנחיות לתלמידים:

- האזינו בדממה ובריכוז במשך שתי דקות לכל קול שמגיע לאוזניכם מתוך החדר בלבד (ולא קולות המגיעים מבחוץ). נסו לזכור אותם.

- לאחר מכן רשמו על דף כל קול שהגיע לאוזניכם.
- האזינו בדממה ובריכוז במשך שתי דקות נוספות לכל קול שמגיע לאוזניכם מחוץ לחדר בלבד. נסו לזכור אותם.
- לאחר מכן רשמו על דף כל קול שהגיע לאוזניכם.
- ערכו דיון בכיתה בנושא. מתוך פעילות זו יתברר שאנו מסוגלים להפריד בין קולות שונים, לאתר את מקורם ולהבדיל בין קולות עיקריים לקולות רקע.
- את העיניים ניתן לעצום, אך האוזן פתוחה תמיד, גם בזמן שינה. אך גם בזמן השינה אנו מסוגלים להבדיל בין קולות החשובים לנו יותר מאחרים. כך אם תתעורר מבכי תינוקה, אבל לא תתעורר מרעש של מכונית עוברת.
- יש אנשים המתקשים להפריד בין הקולות, ולכן הם סובלים מקשיי ריכוז בלימודים.
- האזינו לליווי של שיר ידוע לפי הנחיית המורה. האם תוכלו לנחש מה היא המנגינה העיקרית שמתאימה לליווי? (אפשר להשמיע את הליווי בנגינת המורה או מוקלט).
- אם התלמידים אינם מזהים את המנגינה, אפשר לסייע להם באמצעות מתן אפשרויות בחירה (למשל: "ירושלים של זהב" ו"יונתן הקטן").

6. הבחנה בכיוון מקור הצליל

- אנו מזהים לא רק את סוג הקול, אלא יודעים גם מאיזה כיוון הוא מגיע.
- כשכוס זכוכית נופלת ונשברת, אנו שומעים את הרעש ומיד מפנים את הראש לכיוון הנכון. כיצד אנו יודעים לאיזה כיוון להפנות את הראש? ההתנסויות הבאות יעזרו לנו לענות על השאלה.
- אחד הילדים יכסה את עיניו במטפחת. תלמיד אחר יעמוד במקום מסוים בכיתה וישיר "אווווו" מתמשך עם ידיים סביב הפה (כדי לכוון את גלי הקול). התלמיד עם העיניים הקשורות ינסה להגיע לילד השר. האם יצליח?
- כעת ננסה זאת שוב, אך הפעם הילד עם העיניים הקשורות יכסה גם אוזן אחת בידו. האם יצליח להגיע לילד השר? מה ההבדל בין שתי ההתנסויות?
- מתברר כי אנו מצליחים לדעת מאיזה כיוון מגיע הקול הודות לכך שיש לנו שתי אוזניים לצדי הראש. לו הייתה לנו רק אוזן אחת, לא היינו יכולים לדעת מניין מגיע הקול (הדבר היה מקשה עלינו בחיי היום-יום, למשל בעת חציית הכבישים).
- גם קהל מאזינים יכול להבחין בכיוון שממנו מגיעים הצלילים וליהנות מהם. לכן, לרוב מערכות התקליטורים והרדיו הביתיות הן בעלות שני רמקולים, המוצבים במרחק מסוים זה מזה.
- נצול עובדה זו לשירה את השיר "הללויה" בשתי קבוצות הניצבות במרחקים שונים זו מזו (ראו דוגמה מס' 2 בנספח). המרחק בין שתי הקבוצות ייצור שני מקורות קול שונים, כמו במערכת הסטראו בבית, וכך יתרום להנאת המאזינים והזמרים.
- בהמשך, נתרגל שירת מענה:
- המקהלה תתחלק לשתי קבוצות הניצבות במרחק זה מזו. קבוצה א' תשיר חלק אחד וקבוצה ב' תענה לה עם החלק הבא, וכך הלאה. (כדאי להחליף את התפקידים בקבוצות).
- עכשיו דמיינו שהמרחק הוא הרבה יותר גדול ממה שהחדר מאפשר. שימו את שתי כפות הידיים סביב הפה (בצורת משפך). כווננו בעזרת כפות הידיים את גלי הקול "למרחקים", לעבר הקבוצה השנייה. (עשו זאת בלי להתאמץ).
- בצורה זו גלי הקול אינם מתפזרים לצדדים. (הדבר יעיל במיוחד כשרוצים לקרוא למישהו ממרחק גדול).

7. היכולת לשמיעה פנימית

- כשאנו קוראים בספר אנו יכולים לדמיין את קולותיהם של הגיבורים. ליכולת לשמוע קולות בדמיון קוראים "שמיעה פנימית". אנו מסוגלים להעלות בדמיונו קולות ששמענו או שירים שאהבנו.
- ההתנסויות הבאות יעזרו בתרגול השמיעה הפנימית:
- נסו לשמוע את השיר "הללויה" בקולה של אמכם.
- כשאתם קוראים את דבריי המובאים כאן, קשה לכם לדמיין את קולי, משום שאינכם מכירים אותי.
- הרשו לי להציע לכם: חשבו על קול של מישהו שאתם מחבבים, כאילו היה זה הקול האומר את השורות האלה. אשמח מאוד לדעת כי בשמיעה פנימית אתם שומעים את הדברים שאני כותבת בקול החביב עליכם.
- הבה נאזין להקלטה של מקהלת ילדים מאומנת בביצוע שיר מוכר כגון "ירושלים של זהב".
- ראשית נקשיב לבית הראשון. כעת נשתמש בכישרון החיקוי שלנו וננסה לחקות את המקהלה ששמענו כמיטב יכולתנו.
- נקשיב שוב לבית הראשון. המורה ישתיק את ההקלטה באמצעות כפתור העוצמה (אך לא יפסיק אותנו), ואנו נמשיך לעקוב אחרי השיר בשמיעה פנימית בלבד (בלי להשמיע קול).
- בשלב מסוים יחזור המורה ויגביר את עוצמת המוזיקה.
- האם הגענו בשמיעה הפנימית לאותו מקום בשיר שאליו הגיעה המקהלה בהקלטה?

אם לא הצלחנו, ננסה שוב. אך הפעם יסמן לנו המורה את המהירות המתאימה לביצוע השיר.

8. הבחנה בגובה הצליל

אנו מבחינים בהבדלי גובה בין צלילים.

(יש בעלי חיים השומעים קולות שבני אדם אינם קולטים. כלבים למשל שומעים צלילים גבוהים יותר מבני אדם, ופילים שומעים צלילים נמוכים יותר מבני אדם).

פעילות בכיתה:

כדי לתרגל את כושר ההבחנה בין הגבהים השונים מומלץ להצטייד בארבעה חפצים הנראים זהים כלפי חוץ, אך גובה צלילם שונה. לדוגמה: ארבעה משולשים, שניים מהם זהים בגובהם, השלישי גבוה יותר והרביעי נמוך יותר. כנ"ל עם פעמונים, צפצפות, כוסות וכו'.

המורה ישמיע 4 צלילים ברצף. השווו כל צליל ביחס לראשון. כל צליל יכול להיות גבוה מהראשון, נמוך ממנו או זהה לו בגובהו.

הקשיבו לצלילים שישמיע המורה ורשמו חצים (כמו בדוגמה שלמטה).

- אם הצליל גבוה יותר מהראשון, נרשום:
- אם הצליל נמוך מהראשון, נרשום:
- • אם הצליל זהה לראשון, נרשום:

המורה יבקש לאתר צלילים זהים מתוך מנגינה נתונה.

המורה יבקש לאתר לפי הנחייתו את הצליל הגבוה ביותר או הנמוך ביותר מבין כל הצלילים מתוך קטע קצר מסוים בשיר.

המורה יבקש לזכור, לשחזר ולשיר את הצלילים שאותרו כנמוכים או גבוהים ביותר.

המורה יבקש לזכור, לשחזר ולשיר צליל מסוים מתוך בית שלם, ולאחר מכן צליל מסוים מתוך כל השיר.

(כדאי לחזור ולערוך תרגילים כאלה עם שירים שונים לאורך כל השנה.)

9. כוונון וביקורת (אינטונציה)

כוונון - הפעולה שבה הזמר מכוון את הצליל לגובה הרצוי ושומר על ה"ניקיון" (אינטונציה).

ביקורת - הפעולה שבה הזמר שומע את עצמו ובודק אם הוא שר "נקי".

יש להבהיר לתלמידים שקיים קשר הדוק בין שירה נקייה ובין הפקה קולית.

למה לנו לתרגל את כושר הכוונון והביקורת? כי שירה מכוונת היא אתגר שמימושו יגרום לנו תחושת הצלחה וסיפוק.

לדוגמה: שחקן כדורסל עומד מול הסל, מתרכז, מחשב את עוצמת השרירים שהוא צריך להפעיל, נושם, מכוון וזורק את הכדור. נדרשת מיומנות רבה כדי לקלוע, ובכל קליעה נדרש השחקן להתרכז מחדש.

כך גם בשירה. כדי 'לקלוע' בצלילים מדויקים בשירה צריך להתרכז בצלילי המטרה (הצלילים שאליהם אנו רוצים להגיע ולכוון אליהם בכל פעם מחדש (במסגרת משפט נתון בסולם מסוים).

אמנם, בשירה לא נוכל לראות את התוצאה כמו בכדורסל. ובכל זאת, כדי לדעת שהגענו למטרה - לצליל הרצוי - נוכל להשוות את הקול שהפקנו

בשירה עם צליל של קולן או כלי מכוון אחר. (אם הצלחנו לפתח זיכרון גובה לגבי שירים מסוימים, נוכל להשוות לפי השמיעה הפנימית ללא עזרת

כלים. לבעלי שמיעה אבסולוטית יש יתרון בפעולה זו.)

להלן כמה דימויים ותנועות העשויים לעזור בהגברת המודעות והריכוז לשירה יותר מדויקת:

- לכוון מרווחים גדולים: החזיקו את כף יד שמאל בצורה עגולה כאילו היא כדורסל פתוח. יד ימין מסמלת את הצליל שעומד להיכנס מלמעלה אל

תוך הסל. תרגיל זה יעיל במיוחד למרווחים גדולים (קוורטות וכו'), בעלייה או בירידה).

- לכיוון צלילים חוזרים: ציירו באוויר קשת בעלייה קלה עם היד. כך אפשר להחזיק את האנרגיה ולשמור על הריכוז ומתוך כך למנוע את צניחת

הצליל.

- לכיוון צלילים היורדים בצעדים: ציירו באוויר קו ישר עם כף היד.

- לכיוון צלילים העולים בצעדים: סמנו באוויר את המסגרת בין הצליל הנמוך לגבוה ביותר שאליו צריך להגיע.

כל התרגילים הנ"ל מיועדים להגביר את המודעות והריכוז לשירה נקייה מתוך ידיעה שללא הריכוז הנדרש השירה נוטה לצנוח מהגובה הדרוש.

נוכל לחוש ולבדוק את הכיוון של היחיד בתוך הקבוצה ביתר ריכוז אם נכוון את גלי הקול ישירות לאוזן, וכך נערוך ביקורת עצמית:

- נשים את יד ימין סביב באוזן ימין, בהמשך לאפרכסת, ובכך נגדיל את שטח האפרכסת אשר תיטיב לאסוף את גלי הקול. יצרנו מעין "אפרכסת

מורחבת".

- נשים את כף יד שמאל בצד השמאלי של הפה, כך שיווצר מחסום קטן לגלי הקול שיפנו לכיוון השני, כלומר, לכיוון האפרכסת המורחבת.

- נשיר קטעים מתוך "הללו", "הנה מה טוב" או "ירושלים של זהב", ונערוך בדיקת כיוון.

שירת מקהלה מכוונת גורמת הנאה לזמרים ולמאזינים כאחד.

קול האדם הוא הכלי הרגיש ביותר לתקשורת אנושית. הקול חושף תכונות אישיות כגון מין וגיל, ומאפשר לעמוד על מצב רוחו ומצב בריאותו של

האדם מבלי לראות את פניו. באמצעות הקול השר אפשר להקסים גם בלא מילים. כשהכלי המשוכלל הזה מצטרף לשירה ולמוזיקה נוצרים ערוצים

לביטוי אנושי עשיר.

בחירה בשירת המקהלה כמסלול מרכזי בחינוך המוזיקלי יכולה לאפשר לילדים רבים לחוות תהליכים של חינוך וביטוי רגשי-אמנותי היוצרים מעורבות בעולם התרבות.

הערות:

1. הספר "קול ההתחלות" נמצא בשלבי כתיבה מתקדמים.
2. סדרת התנסויות מפורטת לגבי היווצרות גלי הקול תופיע בספר ביחידה נפרדת "כיצד נוצרים קולות".
3. ההקלטה ב- של מקהלת "אנקור" מומלצת במיוחד להשמעת השיר "ירושלים של זהב".
4. הקשר בין ההפקה הקולית ובין האינטונציה יובא ביתר פירוט בספר ביחידה על "תרבות הקול".